

УДК 316.013

Жердецька А.Г., аспірантка кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, e-mail: anastasia.zherdetskaya@gmail.com

ДЕФІЦИТ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ У ФОКУСІ СОЦІОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Досліджено соціально-екологічну проблематику у сучасному суспільстві. Основну увагу приділено питанню дефіциту природних ресурсів як соціальної проблеми. Розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження проблеми дефіциту ресурсів у соціологічній науці. Розкрито питання ресурсозабезпеченості та її впливу на суспільні процеси. Проаналізовано поточний природно-ресурсний потенціал українського суспільства та особливості його динаміки. Визначено роль дефіциту природних ресурсів та соціально-екологічних ризиків у розвитку сучасного суспільства.

Ключові слова: соціально-екологічна проблема, соціально-екологічний ризик, зміна клімату, дефіцит природних ресурсів, ресурсозабезпеченість.

Прогресування з кожним роком кількості та масштабів загроз, з якими стикається людське суспільство на шляху свого розвитку, наразі є об'єктивним фактом суспільної реальності [1–3]. Збільшення обсягів світового виробництва та чисельності населення призвели до різкого зростання антропогенного навантаження на природу. Людство почало усвідомлювати необхідність радикального перегляду стратегії свого розвитку тільки після того, як процеси деградації навколишнього середовища почали призводити до глобальних негативних змін усіх елементів біосфери, у тому числі здоров'я самої людини [4]. Активно почали проводитися дослідження поточної проблеми, складатися середньострокові та довгострокові прогнози розвитку ситуації – суспільство занепокоїлося щодо пошуку шляхів подолання майбутньої кризи.

З огляду на те, що вплив негативних наслідків людської діяльності реально усвідомлюється суспільством після настання не екологічної кризи як такої, а її соціальних наслідків, а також на той факт, що реакція спільнот щодо вирішення наявних проблем і ліквідації загроз рівню та якості життя має цілком конкретний соціальний характер, варто констатувати дуалістичну соціально-екологічну природу подібних криз [5]. Нині те, що вважалося раніше суто природничою проблематикою, не може розглядатися за межами соціологічного дискурсу. В умовах сучасного суспільства взаємозв'язок і взаємовплив природного та соціального середовищ набуває дедалі чіткіших проявів, зумовлюючи подальший розвиток соціологічних, екологічних, геохімічних і міждисциплінарних досліджень.

Соціологічний підхід до екологічної проблематики є доволі молодим починанням у науковому середовищі. До теоретико-методологічної бази необхідно віднести соціологічну теорію ризику (У. Бек, Н. Луман, Е. Гідденс, М. Дуглас, Д. Картрайт, Д. Крістенсон, Ф. Ронге, А. Стоунер, М. Фуко, В. Волков, В. Ядов, Є. Головаха,

© Жердецька А.Г., 2017

С. Красіков, О. Яницький, А. Альгін, С. Нікітін, К. Феофанов та інші), соціальну екологію та соціологію довкілля (А. Наесс, Р. Атфілд, А. Хоулі, Р. Данлоп, М. Букчин, Д. Маркович, В. Хьосле, О. Яницький, І. Сосунова, С. Коженкова, О. Стегній), а також ряд постмодерністських концепцій на чолі з теорією “суспільства споживання” (С. Івен, Дж. Катон, У. Росту, Дж. Гелбрейт, Г. Маркузе, Ж. Бодрійяр) та теоріями “інформаційного суспільства” (Д. Белл, А. Тоффлер, М. Кастельс). Соціологічні дослідження, присвячені різним аспектам соціально-екологічної ситуації та особливостям впливу екологічних проблем на суспільство регулярно проводяться центрами вивчення соціальної екології в більшості розвинутих країн світу (New Compass (Норвегія), Ecologie Sociale (Франція), Social Ecology London (Великобританія), Soziale Ökologie Frankfurt-am-Main (Німеччина), Institute of Social Ecology (Австрія), Фонд “Соціальна Екологія” (Росія) тощо). Проте в Україні соціальна екологія як напрям соціологічного знання не надто розвинена, ступінь розробленості соціально-екологічної проблематики у вітчизняній науці характеризується доволі обмеженою кількістю досліджень. Основна робота ведеться в напрямі визначення теоретико-методологічних основ вивчення стану та особливостей екологічної свідомості (О. Стегній, С. Дерябо, М. Шедловська, В. Панов, В. Скребець, Л. Смолова, Ю. Швалб, К. Власенко), стану громадської думки з питань навколишнього середовища (О. Стегній), вивчення еколого-психологічних чинників сучасного способу життя (І. Кряж, Ю. Швалб, А. Левочкіна), екологічних цінностей і практик (В. Васютинський, Т. Іванова, В. Скребець), екологічної політики й екологічного права (Н. Саппа, О. Стегній, Л. Амаджан), конкретної екологічної проблематики та її соціального впливу (О. Стегній), проблем екологізації життєвого простору та впливу навколишнього середовища на здоров’я людини (С. Максименко, О. Стегній) та формування екологічного способу життя (А. Левочкіна, О. Стегній), а також проблем сталого розвитку (О. Стегній, А. Вернік, Л. Смолова, І. Шмельова, Р. Болан).

З огляду на глобальний і системний характер соціально-екологічних проблем на нинішньому етапі розвитку суспільства цілком логічною є необхідність забезпечення такого ж глобального та системного характеру заходів щодо вирішення подібних проблем. Проте процес прийняття та впровадження подібних рішень у сучасному суспільстві ускладнюється рядом умов, серед яких об’єктивна міждисциплінарність дослідження соціально-екологічної проблематики (як відсутність єдиної усталеної теоретико-методологічної бази, так і труднощі реалізації прикладних досліджень), а також відсутність чіткого механізму впровадження та контролю заходів щодо подолання соціально-екологічних криз як на глобальному, так і на регіональному рівнях. Таким чином, від фундаментальної науки вимагається універсальна систематизація соціально-екологічних ризиків та їх джерел, а також чітка концептуалізація соціально-екологічної сфери знання та її понятійного апарату в цілому. При цьому соціальна природа екологічних ризиків зумовлює об’єктивну необхідність залучення соціологічних методів дослідження на емпіричному рівні.

Вивчення проблем, пов’язаних з оцінкою наявних і можливих соціально-екологічних ризиків, зі сприйняттям цих ризиків населенням є необхідною умовою

розвитку сучасного суспільства. **Мета статті** – концептуалізація дефіциту природних ресурсів у соціологічному дискурсі та виявлення особливостей дефіциту природних ресурсів в українському суспільстві.

Взаємовплив соціальної та природної сфер сучасного суспільства набуває дедалі чіткішої форми з кожним роком: з одного боку, антропогенний фактор став ключовим у формуванні характеристик навколишнього середовища, з іншого – поточна екологічна ситуація, що є результатом людської діяльності, формує загальний соціальний стан та окремі його тенденції. Отже, дослідження проблем, які, як раніше вважалося, належать до суто екологічної сфери, сьогодні не може бути відокремленим від соціальної реальності.

Розвиток світового виробництва та еволюція нових технологій спричиняють виробництво нових технологічних ризиків. У соціології це позначилося появою терміна “соціальний ризик” та концепції “суспільства ризику” [6]. Існує декілька різних підходів до визначення поняття “ризик”, які розглядають цей феномен або як процес вибору варіантів дії у ситуації невизначеності, або як дію навмання у сподіванні на щасливий результат, або як імовірність настання небажаних наслідків певної події. Поєднання другого та третього підходів дозволяє охарактеризувати ризик як дію, спрямовану на досягнення мети та пов’язану із загрозою втрати [7]. Усі ризики, які постають перед суспільством на сучасному етапі його розвитку, можна поділити на дві групи: природні ризики (пов’язані зі змінами у навколишньому середовищі під впливом природних процесів і явищ, незалежно від діяльності людини) та соціальні (ризики порушення нормального стану суспільства в цілому або окремих сфер його життєдіяльності внаслідок людської активності). До останніх також належать і соціально-екологічні ризики – ймовірність настання несприятливої для природного та соціального середовища події, викликаной негативним впливом людської діяльності, надзвичайними ситуаціями техногенного характеру. Залежно від причини виникнення, соціально-екологічні ризики також можна поділити на дві групи: ризики, що пов’язані з настанням контрольованих негативних наслідків діяльності людей (економічної, політичної, культурної тощо), та ризики, пов’язані з настанням неконтрольованих негативних наслідків діяльності людей (ризики катастрофічних впливів).

Регулярним дослідженням соціально-екологічних ризиків сьогодні активно займаються як провідні міжнародні організації на кшталт WEF та UN, так і регіональні центри та спілки у ряді розвинутих країн (США, Німеччина, Франція, Норвегія та ін.). Посилаючись на результати таких досліджень, можна виокремити ряд соціально-екологічних ризиків, які наразі найбільше загрожують глобальному суспільству.

Основною соціально-екологічною проблемою сьогодення вважається зміна клімату внаслідок людської економічно-господарської діяльності. Соціально-екологічні ризики, пов’язані зі зміною клімату, наразі перейшли з категорії гіпотетичних до цілком реальних, оскільки заходів, яких було вжито міжнародною спільнотою для їх вирішення, сьогодні недостатньо [2].

Довгострокові занепокоєння міжнародної експертної спільноти переносять наголос з нездатності пом'якшення й адаптації кліматичних змін на водні та харчові ресурсні кризи та на імовірність настання дефіциту природних ресурсів у цілому [1].

Проблема дефіциту природних ресурсів з кожним роком набуває дедалі чіткіших контурів. Кількість ресурсів, необхідних для задоволення усіх потреб сучасного суспільства, постійно зростає, спричиняючи труднощі у сфері охорони природи та раціонального використання природних ресурсів. Сьогодні світова експертна спільнота вважає найбільшим викликом наступних десятиліть проблему дефіциту природних ресурсів [8].

Дослідження проблеми дефіциту природних ресурсів та її природи попереджують про те, що експоненціальне збільшення обсягів світового виробництва та споживання призведе до неминучої кризи, оскільки матеріальне зростання не може продовжуватися до нескінченності на фізично небезмежній планеті. Зростання населення як таке не є основною причиною можливого виходу за межі наявних обсягів природних ресурсів, оскільки і 9 млрд, і 1 млрд людей можуть повністю виснажити ресурси планети. Різниця полягає в часі, який на це знадобиться [9]. Набагато важливішою загрозою стала сама модель споживання – прагнення до постійного зростання, що є соціальним конструктом. Закріплена в сучасній суспільній культурі, як однієї з основоположних її цінностей (прагнення до успіху), тенденція безперервного та постійного зростання є повною мірою соціальним конструктом і невпинно призводить до глобальної суспільної кризи. І хоча ряд прогнозів щодо найбільш песимістичних сценаріїв розвитку ситуації наразі не справдилися [10], ці дослідження започаткували новий підхід до розуміння світового виробництва та суспільного споживання.

Теоретико-методологічні джерела проблеми дефіциту природних ресурсів містяться у соціально-філософській концепції суспільства споживання. Суспільство споживання є результатом споживчої та промислової революцій. Існує два підходи до дослідження проблематики суспільства споживання. Перший підхід, як чинник формування суспільства споживання, розглядає розвиток технологій виробництва. У роботах авторів цього підходу зосереджено увагу на виникненні суспільства споживання як моменту розриву з колишнім типом соціальної організації [11]. Другий підхід спрямований на характеристики соціальних змін, виявлення тенденції до перетворення споживання на процес, в якому формується та підтримується соціальність. Суспільство споживання означає сукупність суспільних відносин, організованих на основі принципу індивідуального споживання. Воно характеризується масовим споживанням матеріальних благ і формуванням відповідної системи цінностей і установок. Збільшення кількості людей, які поділяють цінності суспільства споживання, є однією з рис сучасного людства [12]. Суспільство споживання виникає внаслідок розвитку капіталізму, для нього характерними є: стрімкий економічний і технічний розвиток, такі соціальні зміни, як зростання доходів, зміна структури споживання; зниження тривалості робочого дня та зростання вільного часу; розмивання класової структури; індивідуалізація споживання та водночас наростання гостроти соціально-екологічної проблематики.

Таким чином, проблема майбутнього дефіциту природних ресурсів є гострою саме внаслідок її соціальної природи. Можливість дефіциту викликана не тільки обмеженістю ресурсів планети як таких, але й суто соціальною тенденцією до зростання суспільного споживання. Для більшості розвинутих країн світу ця проблема стає дедалі актуальнішою. Проте, з огляду на ресурсозабезпеченість і видобуток сировини в Україні, необхідно зазначити ряд особливостей.

За даними Державної служби статистики України [13; 14], ДНВП “Геоінформ України” [15] та результатів незалежного аудиту [16; 17] на території держави виявлено понад 20 000 родовищ і проявів з 117 видів корисних копалин, з яких близько 8700 мають промислове значення та враховуються державним балансом запасів корисних копалин. Понад 3000 родовищ з 99 видів корисних копалин освоєно промисловістю, що означає понад 2000 функціонуючих гірничодобувних і переробних підприємств. Ступінь залучення розвіданих запасів у розробку коливається від 40% до 75%, залежно від виду ресурсу [15; 17].

Недоліками вітчизняної мінерально-сировинної бази є обмеженість ресурсів видобувних вуглеводнів – нафти та природного газу, а також відсутність (за окремими винятками) кольорових і рідкісних металів, найважливіших агроруд та деяких інших корисних копалин, що зумовлює необхідність імпорту. Проблемним питанням мінерально-сировинної бази також є те, що в багатьох випадках розвідані родовища є економічно не вигідними. Крім того, актуальним залишається питання переоцінок їх наявного фонду. Поклади залізних, марганцевих, а також уранових руд, що є головними та традиційними для України, належать до порівняно низькоякісних, а поклади вугілля характеризуються складними гірничо-геологічними умовами розробки [17].

У цілому динаміка видобутку природних ресурсів за 2005–2016 рр. свідчить про тенденцію зниження його обсягів в українській промисловості. Зростання характерне тільки для видобутку природного газу та заготовки деревини. Через це не можна стверджувати, що для українського суспільства тенденція зростання споживання не є актуальною. Скоріше, йдеться про стагнацію добувної промисловості країни в цілому.

Характерним є той факт, що обсяги відтворення лісових ресурсів значно поступаються масштабам вирубки, і ця тенденція зберігається вже тривалий час. Крім того, обсяги рубки та відновлення лісових ресурсів не корелюються між собою. Протягом останніх кількох років ми спостерігаємо позитивну тенденцію щодо збільшення обсягів відновлення лісових ресурсів. Проте відсутність зв'язку між обсягом умовно поновлюваного ресурсу, що видобувається, та темпами власне поновлення цього ресурсу є тривожною.

Щодо інших умовно поновлюваних ресурсів, то ситуація також не є оптимістичною. Стосовно збереження кількості мисливських тварин варто зазначити, що, хоча поголів'я копитних мисливських тварин і пернатої дичини підтримується на стабільному рівні, кількість мисливських хутрових звірів повільно, але невпинно знижується. Наявні темпи поновлення кількості мисливських хутрових звірів не відповідають

обсягам витрати ресурсу, що також свідчить про інституціональні проблеми забезпечення раціонального природокористування в цій галузі.

Стосовно обсягів добування водних живих ресурсів, ситуація є оптимістичною. Політична криза та анексія АР Крим негативно позначилася на обсягах вилову риби, адже Україна втратила суттєву частку відповідних підприємств, проте зафіксовано усталену тенденцію до підтримання обсягів замість зростання добування.

Обсяги видобутку вугілля та сировини для металургійної продукції знизилися з початком політичної кризи в країні та ескалації конфлікту на Сході. Особливо відчутним це стало для вугільної промисловості. Серед інших причин зниження видобутку вугілля виокремлюються: скорочення бюджетного фінансування галузі, зменшення завантаження теплових електростанцій та загальний економічний спад в Україні [16].

Крім того, політична криза та втрата територій позначилися на видобутку солі (адже одні з найбільших українських родовищ нині знаходяться в Криму, а також на непідконтрольній Уряду України території Сходу) та попутного нафтового газу, який повністю зупинився у 2013 р.

Зберігається тенденція до стагнації власного паливного виробництва та зниження обсягів видобутку газового конденсату й нафти, яка є усталеною в промисловості країни протягом останнього десятиліття.

З точки зору збереження природних ресурсів, ситуація в Україні є оптимістичною. Зниження темпів видобутку природних ресурсів у даному випадку є негативним процесом для суспільного виробництва, оскільки свідчить про деградацію добувної промисловості, а не про дотримання принципів сталого розвитку [18] та раціонального природокористування. Проте у підсумку ми маємо збереження ресурсних резервів і перспективу стимулювання наукової думки у бік розробки нових методів видобутку та створення альтернативних матеріалів. За умови збереження існуючих тенденцій видобутку природних ресурсів імовірність повного виснаження основних наявних природних ресурсів відкладається на довгострокову перспективу.

Висновки. Об'єктивний взаємовплив соціального та природного в сучасному суспільстві зумовлює міждисциплінарність теоретичного та емпіричного дослідження соціально-екологічної проблематики та необхідність залучення фахівців із соціології на всіх його рівнях. Сучасне суспільство є суспільством ризику, провідними характеристиками якого є постійне виробництво ризиків у межах соціальної системи, а також їх залежність від соціальних процесів і рівня експертного знання. Якщо поділити всі ризики, з якими стикається суспільство на сучасному етапі розвитку, на дві категорії (природні та соціальні), то соціально-екологічні належатимуть до останніх, оскільки мають соціальний характер.

Головною соціально-екологічною проблемою сьогодення світові експерти вважають зміну клімату. У довгострокових прогнозах зміна клімату поступається місцем проблемі імовірного дефіциту природних ресурсів. З огляду на зростання обсягів суспільного виробництва у суспільстві споживання, дефіцит природних ресурсів виявляється соціальною проблемою, здатною спровокувати глобальну суспільну кризу вже протягом нинішнього століття.

Стосовно українського суспільства, проблема дефіциту природних ресурсів набуває певних особливостей, оскільки обсяги зростання суспільного споживання в країні не відповідають обсягам промислового виробництва. Втрата територій, воєнний конфлікт, скорочення бюджетного фінансування та економічний спад в Україні зумовлюють стагнацію добувної промисловості. Проте, з точки зору збереження природних ресурсів, ситуація є дещо оптимістичною, оскільки відкриває можливості для збереження ресурсних резервів, а також розвитку української науки та технологій.

Постання проблеми дефіциту природних ресурсів, що здатна спричинити глобальні трансформації всіх сфер життєдіяльності суспільства сьогодні не викликає сумнівів. Думки деяких вчених і дослідників різняться щодо того, коли настане межа зростання та наскільки згубними будуть її наслідки, проте щодо самого факту сумнівів немає. Крім того, ця проблема має соціальний характер, адже наявна система розвитку суспільства має передумови імовірної кризи у самій своїй суті, і тільки завчасні комплексні та ретельно виважені дії на попередження здатні дати шанс людському суспільству на подальший гармонійний розвиток.

Проблема дефіциту природних ресурсів має соціальний характер, оскільки виникає через невідповідність соціокультурних норм і цінностей, поширених у сучасному суспільстві, реальним можливостям цього суспільства та планети в цілому. Тому і вирішувати її слід, насамперед, через соціальні механізми впливу на суспільну свідомість і культуру. Для успішного та ефективного впровадження цих соціально-орієнтованих заходів щодо подолання негативних наслідків кризи сам процес впливу дефіциту природних ресурсів і трансформація суспільних явищ і процесів потребують ретельного та всебічного аналізу. Подібні дослідження є неможливими без участі спеціалістів-соціологів, оскільки вони перебувають на межі соціології, екології, економіки, політології та природничих наук.

Список використаних джерел

1. The Global Risks Report 2016, 11th Edition. Geneva: Published by the World Economic Forum, 2016. 103 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf
2. The Global Risks Report 2017, 12th Edition. Geneva: Published by the World Economic Forum, 2017. 78 p. URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf
3. Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change / edited by The Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer. URL: http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf
4. Rio Declaration on Environment and Development: A Report of the United Nations Conference on Environment and Development, 3–14 June, 1992, Rio de Janeiro. URL: <http://www.jus.uio.no/lm/environmental.development.rio.declaration.1992/portrait.a4.pdf>
5. Стегній О.Г. Соціологічна рефлексія екологічної проблематики: проміжні результати 25-річного спостереження. *Український соціум*. 2016. № 3. С. 42–57.
6. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.
7. Зубков В.И. Риск как предмет социологического анализа. *Социологические исследования*. 1999. № 4. С. 3–9.

8. Перспектива – 2050: новая политико-экономическая карта мира. Международное исследование фонда “Посткризисный мир”. URL: http://postcrisisworld.com/files/perspektiva_2050_fin.pdf
9. Meadows D.H., Meadows D.L., Randers J., Behrens W.W. III The Limits To Growth. Universe Books, 1972. 492 p.
10. Медоуз Д., Рангерс Й., Медоуз Д. Пределы роста. 30 лет спустя. Москва: Академкнига, 2007. 342 с.
11. Matsuyama K. The Rise of Mass Consumption Societies. 2000. URL: https://www.researchgate.net/publication/24104278_The_Rise_of_Mass_Consumption_Societies
12. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. Москва: Республика; Культурная революция, 2006. 269 с.
13. Статистичний щорічник України за 2015 рік / за ред. О.Г. Осауленка. Київ: Державне підприємство “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2016. 575 с.
14. Україна у цифрах 2016: стат. зб. / за редакцією О.Г. Осауленка. Київ: Державне підприємство “Інформаційно-аналітичне агентство”, 2017. 240 с.
15. Мінеральні ресурси України. Щорічник / під ред. С.І. Примушко, Т.Д. Білошпаської, В.Ф. Величко. Київ: Державне науково-виробниче підприємство “Державний інформаційний геологічний фонд України”, 2014. 270 с.
16. Энергетична галузь України: підсумки 2015 року / під заг. ред. В. Омельченко. Київ: Заповіт, 2016. 71 с.
17. Національний звіт України 2014–2015. Київ: ТОВ “Ernst & Young”, 2017. 561 с.
18. Стегній О.Г. Уявлення населення України про сталий розвиток: аналітичний звіт за результатами національного соціологічного опитування. Київ: ПРООН, 2017. 56 с. URL: https://issuu.com/undpukraine/docs/zvit_web_version_for_website

Отримано 28.08.17 та оновлено 18.09.17

References

1. The Global Risks Report 2016, 11th Edition. (2016). Geneva: Published by the World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR/WEF_GRR16.pdf [in English]
2. The Global Risks Report 2017, 12th Edition. (2017). Geneva: Published by the World Economic Forum. URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf [in English]
3. Pachauri, R.K., Meyer, L.A. (Eds.). Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. URL: http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/syr/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf [in English]
4. Rio Declaration on Environment and Development: A Report of the United Nations Conference on Environment and Development. (1992, June 3–14). Rio de Janeiro. URL: <http://www.jus.uio.no/lm/environmental.development.rio.declaration.1992/portrait.a4.pdf> [in English]
5. Stehni, O.G. (2016). Sociological reflection of environmental problems: interim results from 25 years of observations. *Ukr. socium [Ukrainian society]*, 3(58), 42–57 [in Ukrainian]
6. Beck, U. (2000). Risk Society: Towards a New Modernity. Moscow: Progress-Traditsiia [in Russian]
7. Zubkov, V.I. (1999). Risk as a subject of sociological analysis. *Sociologicheskie issledovaniya [Sociological research]*, 4, 3–9 [in Russian]
8. Perspective – 2050: a new political and economic map of the world. URL: http://postcrisisworld.com/files/perspektiva_2050_fin.pdf [in Russian]
9. Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., Behrens, W.W. (1972). III The Limits To Growth. Universe Books [in English]
10. Meadows, D., Rangers, J., Meadows, D. (2007). Limits to growth. 30 years update. Moscow: Akademkniga [in Russian]

11. Matsuyama, K. (2000). The Rise of Mass Consumption Societies. URL: https://www.researchgate.net/publication/24104278_The_Rise_of_Mass_Consumption_Societies [in English]
12. Baudrillard, J. (2006). The Consumer Society: Myths and Structures. Moscow: Respublika; Culture revolution [in Russian]
13. Osaulenko, O.H. (Ed.). (2016). Statistical Yearbook of Ukraine, 2015. Kyiv: The State enterprise "Information-Analytic Agency" [in Ukrainian]
14. Osaulenko, O.H. (Ed.). (2017). Ukraine in figures 2016. Statistical collection. Kyiv: The State enterprise "Information-Analytic Agency" [in Ukrainian]
15. Prymushko, S.I., Biloshapska, T.D., Velychko, V.F. (Eds.). (2014). Mineral resources of Ukraine. Yearbook. Kyiv: State scientific-production enterprise "State Informational Geological Fund of Ukraine" [in Ukrainian]
16. Omelchenko, V. (Ed.). (2016). Energy industry of Ukraine: the results of 2015. Kyiv: Zapovit [in Ukrainian]
17. National Report of Ukraine 2014–2015. (2017). Kyiv: TOV "Ernst & Young" [in Ukrainian]
18. Stehni, O.G. (2017). Ukraine's population representation on sustainable development. Analytical report on the results of a national sociological survey. Kyiv. URL: https://issuu.com/undpukraine/docs/zvit_web_version_for_website [in Ukrainian]

Received on 28.08.17 and updated on 18.09.17

Жердецька А.Г., аспірантка кафедри прикладної соціології і соціальних комунікацій Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, пл. Свободи, 4, Харків, 61022, Україна, e-mail: anastasia.zherdetskaya@gmail.com

ДЕФИЦИТ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В ФОКУСЕ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА: РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

Исследована соціально-екологічна проблематика в сучасному суспільстві. Основне уваження уделено вопросу дефіциту природних ресурсів як соціальної проблеми. Розглянуті теоретико-методологічні основи дослідження проблеми дефіциту ресурсів в соціологічній науці. Розкриті питання ресурсообеспеченості і її впливу на суспільні процеси. Проаналізований поточний природно-ресурсний потенціал українського суспільства і особливості його динаміки. Акцентована роль дефіциту природних ресурсів і соціально-екологічних ризиків в розвитку сучасного суспільства.

Ключевые слова: соціально-екологічна проблема, соціально-екологічний ризик, змінення клімату, дефіцит природних ресурсів, ресурсообеспеченість.

Zherdetska A.G., V.N. Karazin Kharkiv National University, 4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine, e-mail: anastasia.zherdetskaya@gmail.com

THE SHORTAGE OF NATURAL RESOURCES AS A SUBJECT OF SOCIOLOGICAL ANALYSIS: REALITIES AND PROSPECTS IN UKRAINIAN SOCIETY

The article dwells upon socio-environmental risks of modern society and socio-environmental issues as a field of sociological knowledge. It reveals the social nature of the ecological problems in modern society, its annual increase of the risks that accompany social development. Author analyses existing in international and domestic science definitions of "risk", discloses the relationship of the concepts of "risk," "social risk" and "socio-environmental risk", gives is the definition of socio-environmental risk and its classification. Paper considers theoretical and methodological basis of socio-environmental issues, explored as well as analyzed is the actual empirical research that allows to identify socio-environmental risks at the present stage of social development. Special attention is given to the problem of scarcity of natural resources. Revealed is the social nature of this issue, its theoretical origins in sociological

knowledge. Author analyzes the socio-philosophical concept of the consumer society, gives the definition of a “consumer society” and its characteristic features. The problem of scarcity of natural resources is depicted in the context of the concept of the consumer society. Papers suggests problem features analysis of the natural resources scarcity in the Ukrainian society, and determines the condition of the natural resource balance of Ukraine and dynamics of key natural resources production over the last 10 years. Given the reasons for the dynamic fluctuations of extraction of natural resources, author updated features of the resourcing of Ukraine as a whole and outlined the directions of further development of the problem of natural resources scarcity in the sociological discourse. Special attention is given to the rationale for introducing a comprehensive system of evaluation and prevention of socio-environmental risks, public opinion and cultural practices, as well as regular and detailed sociological research on the current and projected state of the socio-environmental situation of the various aspects of the influence of socio-environmental risks in public life. Also the objective necessity is emphasized to familiarize the sociologists and to engage them in participation in such studies.

Keywords: socio-environmental problem, socio-environmental risk, climate change, the shortage of natural resources, resource potential.